

ЛІТЕРАТУРНІ ПАЛІМПСЕСТИ
ДРУКУЄТЬСЯ ВПЕРШЕ

ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ

ТРИ АНТОЛОГІЇ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Бугров В. А., професор, голова
Радишевський Р. П., академік НАН України, заступник голови
Жулинський М. Г., академік НАН України
Нахлік Є. К., член-кор. НАН України, професор
Шевченко Л. І., член-кор. НАН України
Семенюк Г. Ф., професор
Грицик Л. В., професор
Ковалів Ю. І., професор
Романенко О. В., професор
Кагамлик С. Р., професор
Боронь О. В., професор
Луцій С. І., професор
Назарець В. М., професор
Демська-Будзуляк Л. М., професор
Яременко В. В., професор
Сліпушко О. М., професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міжнародна школа україністики НАН України
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

**ЛІТЕРАТУРНІ ПАЛІМПСЕСТИ
ДРУКУЄТЬСЯ ВПЕРШЕ**

Серію започатковано 2011 року

**ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ
ТРИ АНТОЛОГІЇ**

Київ

УДК 821.161.2 Ольжич Олег

Проект
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Міжнародної школи україністики НАН України,
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

**Друкується вперше —
Літературні палімпсести**

Ольжич Олег. Три антології. — Київ : Видавництво Ліра-К,
2022. — 496 с.
ISBN 978-617-520-348-4

У книжці представлено три антології української літератури, які підготував Олег Ольжич (1907–1944), перебуваючи у важкі воєнні часи в Празі та Києві: «Золоте слово», «Живі струни», «Бити грому великому...». Остання — найповніша антологія героїчної української поезії — друкується вперше.

Відповідальний редактор і автор передмови
Ростислав Радішевський

Упорядкування
Ростислав Радішевський, Віталій Назарець

УДК 821.161.2 Ольжич Олег

ISBN 978-617-520-348-4

© О. Ольжич
© Р. Радішевський, передмова, 2022
© Видавництво Ліра-К, 2022

Зміст

<i>Ростислав Радшиєвський. Олег Ольжич — великий будівничий України</i>	18
---	----

Золоте Слово Вибір з історичних джерел

Від видавництва. М. Галаган	54
Вступне слово. Др. Леонід Білецький	57
Княжа доба	63
Святий апостол Андрій на Київських горах	63
Пророцтво величі Києва	64
Олег під Царгородом	65
Похід Ігоря на цісаря Романа	66
Присяга Руси	67
Хоцю на Ви іги	68
Не посоромімо землі Руської!	69
Походи Володимира і покарання москвинів	71
Переїнята слава	72
Мстислав і Редедя	74

Мстислава Ізяславича мисль блага о Руськой землі.	75
Право, воистину тако єсть.	76
Перемога Володимира Мономаха над половцями.	78
Похід Ігоря Святославича 1185 р.	79
Золоте слово великого Святослава Київського.	81
Слово «Україна» в літопису.	82
Похвала князеві Романові Галицькому.	83
Тако бо милость от Бога Руськой землі.	84
Батий під Києвом.	85
Розгром угрів і ляхів князем Данилом 1248 р.	86
Погром ляхів на Сухій Дорогві.	88
Князь Данило і ятвяги.	88
Князь Лев під Краковом.	89
Како биша древнії князі і мужі їх.	90
Козацька доба	91
Похвала князю Острожському.	91
Гетьман Підкова на господарстві Волоському.	93
Універсал гетьмана Острияниці.	94
Характеристика козаків	97
Промова Хмельницького до Барабашевих козаків.	98
Сказаніє о первой брані козацкой на Жолтой Воді з ляхами.	100
Жовті Води, Корсунь і Пилявці.	102
Корсунська перемога.	105
Універсал Хмельницького «Во всю Україну малоросійскую по обоіх сторонах Дніпра будучую і в дальній города Рускіі засланный».. . . .	108
Універсал Богдана Хмельницького з 13 серпня 1653 р.	110

О послах ко Хмельницькому от розних монархов і земель...	112
Розгром ляхів під Зборовом.	114
Статті Зборовського миру 7 вересня 1649 р. (Після перемоги гетьмана Хмельницького над польським королем).	115
О побіді над поляками під Пилявцями.	116
Сказаніє о війні на Батозі	117
Характеристика Москви з нагоди прийняття чужих послів Хмельницьким 1650 р.	118
Характеристика гетьмана Богдана Хмельницького.	120
Мова при погребі Богдана Хмельницького, гетьмана військ запорозких, мовлена чез старого секретаря єго Самойла Зорку, в Суботіві августа р. 1657.	121
О отвазі неразсмотрительной Пожарскаго против Виговскаго і Хана, і о утраті за Сосновкою войска своего і себе.	123
Конотоп.	125
Петро Дорошенко підносить прапор.	127
Лист Дорошенка до Сірка.	128
Відповідь кошового Сірка гетьманові.	129
О злом умишленії Султана І Вейзіра Турського на іскорененіє запорожцов; о нещасливом їх в том ділі поведенії, з погубленієм многих в Січі Запорожской янчаров.	130
Похід Сірка на Крим.	132
Лист запорожців до Султана.	135
Повстанчий універсал гетьмана Петрика.	139
Договір Карла XII і гетьмана Мазепи.	141
Гетьмана Івана Мазепи прокламація до війська і народу українського.	142

Прокламація Карла XII до українського народу.	145
Гетьман Пилип Орлик про Україну.	146

Живі струни

Антологія української поезії

Від упорядчика	150
Усна творчість.	151
Пісні обрядові:	151
1. Колядка (А в полі, в полі, і у виноколі)	151
2. Веснянки (Благослови, мати)	152
Гаївки (А вже весна воскресла)	152
3. Царинна (Ой на Йвана на Купала)	152
4. Купальна (Посію я руту, руту за річкою).	153
5. Русальна (Проведу я русалочки до бору)	154
6. Обжинкова (Зашуміла діброва, Заляцала дорога)	155
7. Весільна (Заграно, забубнено, бояри побуджено).	156
8. Голосіння (Мій синочку – мій голубчику)	157
Пісні ліричні й побутові:	159
1. Коломийки (Ой, гадав я, милий брате...)	159
Коломийки (Половина саду родить...)	159
2. Дощик	160
3. Тихо, тихо	161
4. Колисанка	162
5. Ой пуцу я (Ой пуцу я кониченька в саду).	163
6. Ой три літа (Ой три літа, три неділі)	164
7. Чумацька (Ох і не стелися, хрещатий барвінку)	165

Пісні історичні:	166
1. Із-за гори	166
2. Гей, з устні Дніпра та до вершини.	167
3. Дума про полковника Хвилона	168
4. Дума про козака Голоту	169
5. Дума про Богдана Хмельницького	172
6. Гайдамацька (Годі, годі, козаченьки, в обозі лежати)	177
Письменницька творчість:	179
1. Зі «Слова о полку Ігореві»	179
2. Кассіян Сакович: Вірша на смерть гетьмана Сагайдачного.	181
3. Напис на портреті гетьмана Хмельницького.	182
4. Полон Потоцьких при Жовтих Водах і Корсуні	183
5. Напис під образом козака	183
6. Похвала Хмельницькому	184
7. Вірш на герб український	186
8. Дума пана гетьмана Мазепи	187
9. Іван Котляревський. З «Енеїди»	189
10. Петро Гулак-Артемівський. Пан	190
11. Левко Боровиковський. Клим	191
12. Євген Гребінка. Лебідь і гуси.	191
13. Амвросій Метлинський. Підземна церква	192
14. Маркіян Шашкевич. Вірна	194
15. Тарас Шевченко. Гамалія	195
16. Пантелеймон Куліш. До Кобзи	201
17. Яків Щоголів. Запорозький марш	202

18. Осип Юрій Федькович. Добуш	204
19. Микола Устиянович. Верховинець	210
20. Леонід Глібов. До ворожки	212
21. Степан Руданський. Жалібний дяк	213
22. Михайло Старицький. Дочка Ієфая	214
23. Борис Грінченко. Не тоді...	215
24. Іван Франко. З «Мойсея»	216
25. Леся Українка. Якби вся кров...	219
26. Осип Маковей. Понад хмари	220
27. Василь Щурат. У волинській тихій стороні...	221
28. Микола Вороний. На зустріч 13-му	222
29. Микола Філянський. Київ	223
30. О. Олесь. Зі «Щороку»	224
31. Грицько Чупринка. Серед бою	226
32. Спиридон Черкасенко. Стрільці	227
33. Павло Тичина. Скорбна мати	228
34. Михайль Семенко. Місто	231
35. Максим Рильський. Мені снилось: я мельник в старому млині.	232
36. Микола Зеров. В степу	233
37. Павло Филипович. Мономах	234
38. Юрій Клен. Осінні рядки	235
39. Євген Плужник. Над морем високо...	236
40. Дмитро Фальківський. А за стіною стогне завірюха...	237
41. Олекса Слісаренко. За білим маревом жагучий скрип возів...	238
42. Володимир Сосюра. Уже зоря золоторога...	240
43. Юрій Дараган. Срібні сурми	241

44. Євген Маланюк. Балада про Василя Тютюнника . . .	242
45. Юрій Липа. Всупереч Азії жаху	245
46. Леонід Мосендз. Зодіак	246
47. Олекса Стефанович. Осінне	248
48. Микола Чирський. Неспокій оця осінь голосить . .	249
49. Марко Антіох. Бондарівна	251
50. Олена Теліга. Вечірня пісня	252
51. Ладя Могилянська. Колись удень.	253
52. Гео Шкурупій. Пісня зарізаного капітана	254
53. Юрій Яновський. Присвята	256
54. Олекса Влизько. Матроси	257
55. Микола Бажан. Нічний рейс.	258
56. Василь Мисик. Мати	260
57. Богдан Кравців. Утиснене в холодні ржаві шпуги. . .	261
58. Дажбожич. В душі почав знов осідати.	262
59. Володимир Михайло Янів. Експрес	263
60. Святослав Гординський. Моє місто	264
61. Юрій Косач. Партія пікету	265
62. Богдан-Ігор Антонич. Різдво	266
63. Оксана Лятуринська. Не соколи вилітали	266
64. Ірина Наріжна. Ну і що ж, що життя – не мрія . . .	267
65. Зореслав. Завтра	268
66. Арсен Кара. Так говорив Заратустра	269
67. Федір Могіш. Сонети	270
68. Сергій Кушніренко. Марш молодих	271
69. Іван Колос. Вінчайся в успіх.	272
70. Іван Ірлявський. В степу	273
71. Андрій Гарасевич. Рахів	274

72. Юлій Боршош-Кум'ятський. Осінь	275
73. Федь Маковичанин. З весняних спогадів	275
74. Ліда Мак. Знічев'я впало сонця світла злото...	276
75. Тетяна Княгиницька. Ліси, як кучерявий чупер	277

«Бити грому великому...»

Декляматор

української героїчної поезії

ВІД УПОРЯДНИКА	280
I. СВЯТО 22.І	282
1. Максим Грива. Ми	282
2. Золоте Слово Великого Святослава Київського	283
3. Антін Могильницький. Образ стародавнього Галича	286
4. Честь Богу, хвала!	287
5. Гетьман Іван Мазепа. Дума	288
6. Євген Маланюк. До портрета Мазепи	290
7. Іван Франко. Розвивайся ти, високий дубе	291
8. О. Олесь. Вітри і бурі весняні	292
9. Євген Маланюк. Поліття	294
10. Юрій Липа. Всупереч Азії жаху	294
II. Свято пориву 30.І	295
11. Слово о полку Ігореві, Ігоря, сина Святослава, внука Ольгова	295
12. Микола Зеров. Князь Ігор	297
13. Юрій Дараган. Луна минувшини	298
14. Грицько Чупринка. Ще тільки блиснув	299
15. Грицько Чупринка. Світоносець	300
16. Іван Франко. Конквістадори	301

17. О. Олесь. Під Крутами.	302
18. О. Олесь. Хай наші вчинки божевільні.	305
19. Олекса Стефанович. Крути	306
20. Роман Завадович. Ростем!	308
III. Свято Духа 10.III.	309
21. Тарас Шевченко. Великий Льох (Містерія)	309
22. Тарас Шевченко. Осії глава XIV. (Подражаніє).	315
23. Тарас Шевченко. Холодний Яр	318
24. Тарас Шевченко. Посланіє	321
25. Тарас Шевченко. Бували війни.	323
26. Євген Маланюк. Шевченко.	324
27. Євген Маланюк. На тризні	325
28. Олекса Стефанович. Шевченко.	326
IV. Свято Моря 29. IV.	327
29. Колядка (Ой на толоці та на муравці.)	327
30. Колядка (Гойное паня – що він там діє.)	328
31. О. Печеніг. Святослав	329
32. Гей, з устні Дніпра та до вершини.	329
33. Здобуття Варни	330
34. Розмова Дніпра з Дунаєм	331
35. Дума про похід на Молдаву	333
36. Тарас Шевченко. Гамалія.	337
37. Грицько Чупринка. Чорноморська балада	343
38. Євген Плужник. Над морем високо.	344
39. Гео Шкурупій. Море.	345
40. Олекса Влизько. Буденне море	346
41. Євген Маланюк. Морські ямби.	347
42. Юрій Яновський. Сьома пісня	348

43. Олекса Влизько. Туман	349
44. Юрій Липа. Перші осадчі	349
45. Юрій Липа. Ми – нація.	350
V. Свято 31.VIII.	351
46. Коляда (Чи спиш, чи чуєш, пане господарю?).	351
47. Колядка (Ой рано, рано куроньки піли).	352
48. Колядка (Мати сина та родила).	353
49. Колядка (А в полі, полі й у виноколі)	354
50. Павло Филипович. Мономах	355
51. Пісня (Та зажурився сивий соколенько)	356
52. Соколику-сину! Вчини мою волю	357
53. Дума про козака Голоту.	358
54. Касіян Сакович. Вірша на смерть гетьмана Сагайдачного	361
55. Жовті Води	362
56. Похвала Хмельницькому	364
57. Хмельницького ода залізу	366
58. Напис на портреті гетьмана Хмельницького	367
59. Дума про Нечая.	368
60. Дума про полковника Хвилона.	369
61. Вірш на герб український.	370
62. Іван Котляревський. Так вічної пам'яті бувало	370
63. Яків Щоголів. Запорозьський марш	371
64. О. Олесь. Синій, як море.	373
65. Юрій Липа. Святий Юрій	374
66. Юрій Липа. Сімнадцятий	375
67. Іван Ірлявський. Столиця.	377
VI. Свято Зриву 1.XI.	378

68. Тарас Шевченко. Тарасова ніч	378
69. Пантелеймон Куліш. З «Настусі» (Тобі серце говорило) .	381
70. Пантелеймон Куліш. З «Настусі» (Простяглись, пішли далеко)	383
71. Гей, не дивуйтесь	385
72. Тарас Шевченко. Свято в Чигирині	386
73. Тарас Шевченко. Псалми Давидові 43.	389
74. О. Олесь. Ранок, ранок! Час світання	391
75. О. Олесь. Міцно і солодко, кров'ю упившись	392
76. О. Олесь. Юнацька пісня	293
77. Микола Чирський. Прощання	394
78. Леонід Мосендз. Берладницька секстина	395
79. Леонід Мосендз. <i>Romona militans</i>	397
80. Юрій Липа. Львів	399
81. Юрій Липа. Ненависть	400
VII. Свято Жертви 22.XI.	402
82. Бій на Каялі	402
83. Юрій Липа. Лоїв	406
84. О. Олесь. Народнім лицарям	407
85. Богдан Лепкий. Стрілець до дівчини	408
86. Богдан Лепкий. Угору	410
87. Євген Маланюк. Квітень	411
88. Олекса Стефанович. Багряна піраміда	412
89. Олекса Стефанович. Ідуть (Пам'яті Крут)	412
90. Юрій Липа. Епітафія	413
91. Юрій Липа. Могила незнаного бійця	414
92. Микола Чирський. Неспокій оця осінь голосить	416
93. Леонід Мосендз. Баляда про побратима	417

94. Леонід Мосендз. Прометей	421
95. Іван Ірлявський. Майбутнє Карпат у тумані.	423
96. Іван Ірлявський. Де Черногора.	424
VIII. Свято 23.XII.	425
97. Борис Грінченко. Не тоді.	425
98. Борис Грінченко. Приходить час.	426
99. Іван Франко. З «Мойсея»	427
100. Іван Франко. З «Мойсея»	432
101. Леся Українка. Вавилонський полон	435
102. Леся Українка. Ангел помсти.	437
103. О. Олесь. Про світ ви марили	438
104. О. Олесь. Глузуйте, кпіть.	439
105. О. Олесь. Тіні	440
106. О. Олесь. Із старих і майбутніх віків	442
107. Євген Маланюк. Ода до прийдешнього	443
108. Ліда Мак. Друзям з келії 73	445
109. Ліда Мак. Матерям	445
110. Ліда Мак. Сонет	446
IX. Різне	447
111. Юрій Дараган. Малуша	447
112. Пантелеймон Куліш. З «Настусі»	448
113. Дума (Як од Кумівщини)	453
114. Борис Грінченко. Ярина	458
115. Іван Франко. Анні П.	462
116. Ладя Могілянська. В день святого Юрія	464
117. Олена Теліга. Не цвітуть.	466
118. Олена Теліга. Відповідь	467
119. Олена Теліга. Вечірня пісня	468

120. Ірина Наріжна. Ну і що ж, що життя – не мрія.	469
121. Степан Руданський. До дуба	470
122. Леся Українка. Якби вся кров.	472
123. Леся Українка. Мрії	473
124. Грицько Чупринка. Серед бою	476
125. Євген Маланюк. Дума	477
126. Євген Маланюк. Молитва.	479
127. Іван Ірлявський. Дорога	480
128. Іван Ірлявський. Пісня днів.	481
129. Іван Ірлявський. Дорога рідне земле.	483
130. Орест Масікевич. Ми перші.	484
131. Петро Криштофович. Заморені думки	485
132. Всеволод Ліський. Ми виростем.	485
133. Василь Щурат. У волинській стороні	486
134. Борис Грінченко. Отаман Музика.	487
135. Микола Філянський. Київ	490
136. Юрій Клен. Софія	491
137. Іван Колос. Відпуст на Чернечій горі.	493
138. Федір Могіш. О, вирвись	494
139. Леонід Мосендз. Криниця ніжності	495

ЗОЛОТЕ СЛОВО

Вибір з історичних джерел

Упорядкував Д. Кардаш

Прага 1941

Культурно-наукове видавництво УНО

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Культурно-Наукове Видавництво УНО в Німеччині ставить собі метою видавати й поширювати різного роду літературні праці та мистецько-артистичні твори. Нашим бажанням в видавати літературу по змозі зо всіх галузів знання, як науково-дослідницького, так і загально-освітнього та популярного характеру.

Поширенням своїх видань не тільки серед членів УНО, але й серед широкого загалу нашого громадянства хочемо прислужитись поглибленню і зміцненню української національної думки взагалі та спеціально ідеї українського націоналізму, як ідеології всенаціональної й понадпартійної. Доброю й пожиточною книжкою чи мистецьким твором хочемо по змозі якнайкраще задовольнити духові потреби українського громадянства, а виданням фахової літератури хочемо прислужитись також і справі відбудови суспільно-господарського життя нашого народу й Батьківщини.

Само собою розуміється, що здійснення наміченої програми нашої видавничої чинности буде залежати не тільки від нашої доброї волі якнайкраще виконати своє завдання, але залежатиме це й від загальних обставин, серед яких нам доводиться жити й діяти, та й від того, як український загал прийме наш почин і як на нього відгукнеться. Тільки за моральної й матеріальної підтримки з боку широких кругів українського суспільства зможемо ми здійснити оцей свій найкраще продуманий почин, оскільки на перешкоді до того не стануть зовнішні, від нас незалежні, непереможні обставини. Хочемо надіятися, що таку підтримку матимемо й перешкоди переборемо.

Першою книжкою, що її оце випускав в світ Культурно-Наукове Видавництво УНО, є збірка добірних витягів із українських літературно-історичних памяток, творів і документів доби княжої й козацької. Видаємо її під назвою «ЗОЛОТЕ СЛОВО». Задержуємо незміненою цю назву, що її авторство належить Секції Мистців,

Письменників і Журналістів УНО, якій належить теж думка про видання такої збірки та підготування й упорядкування матеріалів для неї.

Зміст і характер «Золотого Слова» вияснює проф. Др. Л. Білецький у своєму вступному слові, що його він написав на наше прохання. Цим хотіли ми улегшити читачеві зрозуміння поданого в збірці матеріалу. Окрім того вважали ми за корисне і вказане дати в тексті збірки певні ілюстрації – зразки стародавнього письма, рисунки, заставки й гравюри, що походять із тої самої доби, до якої відноситься відповідна частина тексту збірки, і що мають допомогти читачеві живіш сприйняти і глибше відчуту дух та загальний стиль життя дотичної доби. Верхні лінії над вступними статтями виготовлені за зразком старовинних древоритів Лаврської друкарні.

На цьому місці складаємо нашу щиру подяку проф. Др. Л. Білецькому за написання вступного слова й проф. арт.-граф. Р. Лісовському за мистецьке оформлення книжки.

Передаючи до рук читачів оце наше перше видання, віримо, що воно зустрине з їх боку прихильну оцінку та викличе в найширших верствах українського громадянства інтерес до стародавньої й великої нашої національно-культурної спадщини й героїчної минувшини. Сподіваємося, що «Золоте Слово» стане підручною книжкою, найбільше поширеною й читаною серед українського громадянства не тільки на чужині, але й на наших рідних землях, звільнених від насильницького панування новітніх варварів.

Прага, у жовтні 1941 року

Др. М. Г а л а г а н ,
Голова Правління КНВ

Доба наша, піднімаючись на висоти духової напруги, іншими очима бачить теж минулу Україну ніж це бачили кількадесять літ тому. Те, що губилося у тумані плебейських наук, обрисом гордого замку підноситься тепер над ним. Бачимо тепер наше минуле в його гостроті, натuzі й величі, чуємо його близькість і його непереможний тиск, його заповіт, як густе глибоке тло, звучить для гострого наказу сучасності і остаточно з нею утотожнюється.

Книжка ця містить вибір в першій мірі з такої забутої і для загалу не відкритої аж до останніх років ділянки нашої духової традиції, як літописи. Чітка гострість Київського і Галицько-Волинського літопису та «Слова о полку», важкий, пишний, багровом пожарів і крови насичений образ козацької України Самовидця, Величка чи «Історії Русів» чарують нас нестерельністю героїчної традиції великої, вічно живої нації.

Яскраво став перед нами історична свідомість її, сперта на ідеї власної підметності та єдності. Маревом підноситься раз-у-раз її велике призначення. Постагтю Героя-вождя втілюється воля нації в історіотворчий чин. Суцільна в своїй органічній войовничості, осяяній лицарськими чеснотами, ступав вона по своєму історичному шляху за наказом Великого Роду, віддавши себе всю на службу найвищій ідеї своєї духовості та історії – ідеї Слави.

Це і є Золоте Слово України.

Упорядчик

ВСТУПНЕ СЛОВО

Випускаючи в світ цю збірку думок, історичних оглядів, похвальних слів та універсалів наших великих стародавніх діячів, національних і державних провідників, впорядчики її кермувались також і тією думкою, щоб показати читачеві, що ті національні ідеї: любов до Батьківщини, ідея Української Нації, що є найвищим імперативом для всіх українських націоналістів, були такими ж сильними й безкомпромісовими й у наших предків, у стародавніх українських діячів, істориків і політиків. І в них Україна вільна, незалежна держава в те найвище, за що вони боролись, жертвували, клали свої голови ... Друге, за що змагались наші предки – то християнська віра і церква; боронили її так-само вперто, не зважаючи на ніякі перешкоди. Третє – то козацька лицарська честь, що так-само була дорого кожному українському свідомому козакові, і він цю честь свою боронив завзято, як лицар, і також готовий був за нею і вмерти.

Називається ця збірка «ЗОЛОТЕ СЛОВО». «Золоте Слово» – то вислів видатного стародавнього українського поета, автора «Слова о полку Ігореві». Там цей вислів був ужитий із метою поучною, як думка, як приклад, якому треба наслідувати й як ідея – велика ідея є д н о с т и української нації, повної згоди й великого подвигу за цілість української землі й її недоторкальність. І в центрі такої єдиної волі для автора «Слова о полку Ігореві» є о д и н н а ц і о - н а л ь н и й п р о в і д у К и є в і, і його слово в дійсно з о л о т е с л о в о . Остільки значить цей вислів для внутрішнього змісту книжки.

Уступи, що вміщені в книзі, всі зачерплені із стародавніх наших памяток, як Київський і Галицько-Волинський літопис княжої України у першу чергу й як літописи України козацької.

Отже Київський і Галицько-Волинський літописи, – то є найвірніше невичерпане джерело нашої княжої історії. Ніякі інші па-

мятки нашого старого письменства з ним не зрівняються. На його сторінках осіли думки, образи й події ряду поколінь цілих століть... Чи очевидець, чи записувач від іншого очевидця описаних подій, – він розповідав просто, але так конкретно, живо й ядроно, що часом аж дух захоплює, кола вчитуєшся в дорогі й найрізноманітніші сторінки цієї прастарої нашої історії. Дух тої доби впрост відчуваєш, а часами навіть живо уявляєш і саму добу. Оригінал цього літопису не заховався, але копії його походять вже з XIV. і XV. ст. І ці копії той оригінал уповні заховали. Вчені й історики в цім вже пересвідчилися. Найцінніша копія, звідки впорядчики черпали для «Золотого Слова» є Іпатієвська копія XV. в.

Те саме можна сказати і про козацькі літописи Самовидця, Грабянки й Величка.

Літопис *С а м о в и д ц я* з XVII ст. блискучо, спокійно й об'єктивно оповідає про добу Богдана Хмельницького. Це є звязне, послідовне із зверненням уваги на найважливіші й істотніші події Хмельниччини. Ніби очевидець, ніби безпосередній свідок того, що описує; живо, просто й поетично якби переживав те, що змальовував. Правда, в боротьбі городового населення із запорозьким військом Самовидець був на боці першого; почування народньої маси були для нього чужі, але з кожної сторінки визирає людина, що любить свій рідний край, і його долею пеклується; але це була любов шляхтича. Через ціле XVII ст. літопис Самовидця був улюбленою лектурою тодішніх книголюбців. Зо «Золотого Слова» з цього літопису зачерплено тільки три уступи: «Жовті Води. Корсунь, Пилявіці»; «Під Зборовим» і «Конотоп», але вони є живі й яскраві образки, як боротьби українського козацтва з Поляками, так і з Москалями.

Ще вартнішим є літопис *Г р а б я н к и*. Автор його, Грабянка, полковий гадяцький суддя, був поплечником гетьмана Павла Полуботка й разом із цим великим українським мужем сидів у Петропавлівській фортеці в Петербурзі за свободу України. Твір Грабянки, хоч обіймає історію всієї України, всетаки оповідання про славу добу Хмельниччини є особливо важним і написано з особливою любов'ю. Автор Богдана Хмельницького наділяє такими прикметами й характеризує такими рисами, які так нагадують монументаль-

ні зариси римського історика Тита Лівія, а ще більше вже відомі нам окреслення київського літописця, якими він наділив великого князя Святослава Завойовника. Прочитайте його опис Богдана Хмельницького на ст. 56-57. З цього нарису постать вождя козацької України виступає, як жива у всій простоті своїй, монументальності й ляпідарності. Та сама картина боротьби Б. Хмельницького під Пилявцями (стор. 53-54), на Батозі (стор. 54), картина прийому Б. Хмельницьким послів «от розних монархов і земель» (стор. 50-51). Отже всі описи Грабянки гарні, опуклі й величаві. Їх писав великий український патріот, бо хотів змалювати «безсмертну славу батьківщини», якої «історія дуже забула», і справді змалював з любов'ю, з патріотичним почуттям сина України XVII-XVIII вв.

Але найвартнішим твором був літопис Самійла Величка, канцеляриста генеральної канцелярії, запорозького війська. Сам автор Величко називав себе справжнім сином України. Свій літопис писав він на Полтавщині і коли закінчив його, то він вийшов такий великий, що містився у чотирьох томах. Перший том обіймає Хмельниччину. Україну тут він називає раєм, бо перед війною Хмельницького «була вона неначе друга обіцяна земля, що текла медом і молоком». Другий том обіймає події 1660-1686 рр. Третій – події 1687-1700 рр. Український нарід Величко характеризує за його вольності, як хоробрий і лицарський народ, подібний до давніх своїх предків скито-слов'ян, тільки схильний до внутрішньої між собою незгоди. Козаків українських змальовував, як справжніх оборонців України, а Богдана Хмельницького – другим Мойсеєм, що визволив Україну з лядського ярма. Такого полководця, як Хмельницький, Україні міг дати тільки Бог. Промова над гробом Хмельницького, яку Величко вкладає в уста Зорки, така блискуча, якій рівної ледви чи знайдемо. Прочитайте її. Вона вміщена на ст. 57-59. В цій промові Величко виступає не тільки як український патріот, але той, що все віддасть за добро своєї Батьківщини, навіть і життя своє... Це є справжній націоналіст український тієї доби. Тому й багато в «Золотім Слові» з його літопису міститься. Ні до кого думки націоналіста не линуть із таким щирим захопленням, як до суголосних, вповні гармонійних думок С. Величка.

Великий український ентузіяст, вдумливий національний політик, Величко, пишучи свій твір, жив тільки Україною і кликав других того часу бути її найвірнішим сином.

Не меншим патріотом був і автор «Історії Русів», уступи з якої щедрою рукою зачерплені до «Золотого Слова». Хто був автором цього суто політичного твору, ми ще й тепер остаточно не знаємо. Та хто б він не був, – чи Полетика-батько, чи Полетика-син, чи Полетики батько й син разом, чи, нарешті, князь Безбородько, – це кардинального питання не вирішує. Одне варто знати, що в кінці XVIII чи на самому початку XIX ст. це був єдиний твір, що в численних копіях ходив по руках тодішньої боязливої української інтелігенції й будив, щоб вона не спала або хоч не зраджувала своїй Батьківщині за «лакомства нещаснії». На «Історії Русів» учився й виховувався Шевченко. «Історію Русів» знала майже вся тодішня українська революційна інтелігенція. Це був той дзвін, що бив своїм билом у саму душу українського опозиціонера до московського уряду, – бив та національно усвідомлював. Автор цього твору яскраво зазначив, що під русами він розумів тільки українців і нікого більше. «Відомо бо, що раніше ми були, те, що тепер москалі: уряд, першенство й сама назва Руси від нас до них перейшла. Та ми тепер у них, як «притча во язиціх!» Земля русів, – це окремих незалежний край, що жив зовсім самостійним, і незалежним національним життям. Український нарід (так пише автор) «визначив себе... з'єдиненою нацією... та братерською одностудістю...». «Українське війське здивувало весь світ своїми хоробрими подвигами у війнах та в обороні...»

Центральною постаттю в «Історії Русів» в Богдан Хмельницький. Він є найдосконаліший політик, найвідважніший полководець на війні. Любов його до України – безмежна. Коли передавав синові Юркові свою владу, заповів йому «усе життя служити вірно і щиро батьківщині, берегти її, як зениці ока, та пролити за ню свою кров, як що вона буде їй корисна та спасенна».

В уста гетьмана, Дорошенка автор «Історії Русів» вкладає такі слова: «Я готов усе віддати на користь народу, навіть і саме своє життя. . .»

Характеристика автором цього твору москалів – убийча. Ніби читаємо теперішні звіти німецького командування з протибольшевицького фронту та блискучу характеристику з промови вождя Німеччини А. Гітлера. Ось про москалів слова Б. Хмельницького: «всі ранги й народ – неграмотні... а дикістю перевищують дикунів. Не зважаючи на темноту і грубіянство, вони відзначаються зарозумілістю...».

А ось наслідки поразки гетьмана Мазепи: Менишків карав українців звичайним ремеслом: четвертуванням, колесуванням та садженням на кіл, а до найлеких, як забавка, зараховував вішання та відрубання голови. Признання до вини вимушували найстрашнішими муками й тортурами; видумував все нові роди мук, страшні для самої уяви. І коли, зазначає автор, «за всяку кров, яка проливається на землі, буде кара від цього роду, – то яка має бути кара за кров українського народу – тільки за те, що він шукав волі або кращого життя на своїй власній землі!?»

А ось слова Павла Полуботка, звернені до царя Петра I: за свої заслуги замість подяки й винагороди від москалів українці попали в найганебніше рабство, змушені копати лінії, рови, осушувати непроходимі болота, при чім тисячі впали трупами від тяжкості, голоду та клімату. А в Україні «панують над нами московські урядники, що не знають наших прав і звичаїв, сливе неграмотні, знають тільки одне те, що вони мають власть робити нам усе». І кінчає Полуботко свою промову такими словами: «Я знаю, що нас ждуть кайдани й понурий арешт, де заморять нас голодом й утиском, по м о с к о в с ь к о м у о б и ч а ю; та поки я ще живий, говорю тобі правду, царю, що ти напевне даш відповідь перед Царем усіх царів, всемогучим Богом, за погибель нашу та всього народу!»

Я довше спинився на цій пам'ятці, щоб наочно показати яку колосальну національну й політичну вартість для нас, українців, має цей твір. Глибока патріотична ідея, безмежна відданість українській нації, висока національна, політична й державна свідомість, – ось що світиться з кожної сторінки цього знаменитого твору.

Не меншим патріотом був і гетьман Пилип Орлик, заступник Мазепи на еміграції. До кінця життя свого високо тримав прапор

української самостійної держави. Два уступи в «Золотому Слові» наводяться і з його численних політичних творів на еміграції.

Але те що подаємо тут із старої української національної скарбниці, не вичерпує всього національного скарбу з думок наших найбільших патріотів. Тай не було на меті вичерпувати цю тему до кінця. Упорядчики хотіли головно показати, що теперішні ідеї українського націоналізму зроджувались і виростали на глибокій і стародавній традиції українського народу та його провідників, почавши вже з перед тисячі літ тому назад; вони невпинно зростали і розвивались, щоб вирости й розцвісти в єдину монолітну провідну організацію української нації, що вже певними кроками йде до переможного кінця за щастя і славу українського народу в його самостійній і незалежній державі.

Др. Леонід Білецький

КНЯЖА ДОБА

СВЯТИЙ АПОСТОЛ АНДРІЙ НА КИЇВСЬКИХ ГОРАХ

Дніпр втечеть в Понтеское (*Понтійське або Чорне*) море треми джерели, іже море словеть (*називається*) Руськое, по нему же учил святий апостол Андрій, брат Петра, якоже ркоша. Андрію учащю в Синопії, пришедшу ему в Корсунь, увиді, яко із Корсуня близ устье Дніпровское, і восхоті поїти в Рим і прийде в устье Дніпровское, і оттолі поїде по Дніпру горі (*вгору*) і поприключая (*і сталося, що*) прийде і ста под горами на березі. І заутра встав, рече к сущим с ним учеником: «Видите гори сія? Яко на сих горах возсіяеть благодать Божія, імать і город велик биті і церкви многі імать Бог воздвигнути». І швед на гори сія, і благослови я і постави крест і помолився Богу, і слізе с гори сея, іде же послі же бисть Киев, і поїде по Дніпру горі.

(З Київського Літопису — «Повість временних літ, откуда єсть пошла Руськая Земля, кто в Києві нача первіе княжити і откуда Руськая Земля стала єсть».)

ПРОРОЦТВО ВЕЛИЧІ КИЄВА

... Найдоша я Козаре, сидяца на горах сих в лісіх, і ріша (*сказали*) Козаре: «платіте нам дань». Сподумавше же Поляне, і вдаша от дима (*від хати*) меч. І несоша Козаре ко князю своєму і ко старійшинам своїм, і ріша їм: «откуда?» Они же ріша: «в лісі на горах, над рікою Дніпрською». Они же ріша: «Что суть вдали»? Они же показаша меч. І ріша, старці Козарьстїї: «не добра дань, княже, ми ся доіскахом (*здобуваємо ми*) оружием единой страни, рекше саблями, сих же оружїе обоюдоостро, рекше мечі; сі імуть імати (*мають мати*) дань на нас і на іних странах. Се же сбисться все...

Якоже і бисть, владіють бо козари (*над хозарами*) Руськїї князі і до днешняго дне.

(З Київського Літопису)

ОЛЕГ ПІД ЦАРГОРОДОМ

Іде Олег на Греки. І приде к Цісарюграду, і Греці замкоша суд (*пристань*), а град затворища. І вилізе Олег на брег, і повелі воєм ізвлеши (*витягнути*) корабля на брег; і повоева около града, і много убійство сотвори Греком; і разбиша многі палати, і церкви пожгоша; а їх же імаху плінники, ови посікаху, другия же мучаху, інія же разстріляху, а другия в море вмітаху; і іна многа зла творяху Русь Греком, еликоже ратнії (*вояки*) творять. І повелі Олег воєм своїм колеса ізділати і воставити корабля на колеса. І бившую покосьну (*попутному*) вітру, воспяша пирі (*напнули вітрила*), і с поля ідоша ко граду. Видівше же Греці, убоюшася, і ріша, виславша к Ольгові: «не погубляй града; імеся по (*платитимемо*) дань, якоже хочеш». І устави Олег воя (вояків). І винесоша єму брашно і вино; і не прия его бі бо устроено с отравою. І убоюшася Греці, і ріша: «ність се Олег, но святий Димитрій, послан на ни (нас) от Бога». І заповіді Олег дань даяти на 2000 корабль, по 12 гривні на чоловіка, а в кораблі по 40 мужь». І яшася Греці по се, і почаша Греці мира просити, да би не воєвал Греческия земля...

Цісар же Леон с Александром мир сотвориста с Ольгом, імішеса по дань і роті (*присяга*), заходивше межю собою, ціловавше самі крест, а Олега водивше на роту і мужа его по Руському закону, і кляшася оружєм своїм, і Перуном, богом своїм, і Волосом, скотиім богом, і утвердиша мир.

І рече Олег: «іщите пирі паволочити (*вітриля брокатові*), Руси, а словіном кропинни». І бисть тако. – І повіси щит свой во вратіх, показая побіду, поїде от Цісаряграда... І приде Олег Киеву, неса злато і паволоки і овощи і вина і всяко узорочие. І прозваша Олега Віщій...

(З Київського Літопису)

ПОХІД ІГОРЯ НА ЦІСАРЯ РОМАНА

В літо 6452 (944). Ігорь же совокупи воя многі: Варяги, Русь і Польяни, і Словіни, і Кривичі, і Тиверці, і Печеніги ная (*найняв*), і тали у них поім, поїде на Греки в ладьях (*човнах*), і на коніх, хотя мстити себе. Се слишавше Корсуньці, послаша к Роману, глаголюще: «се ідуть Русь, без числа корабль, покрили суть море кораблі». Такожє і Болгарє послаша вість глаголюще: «йдуть Русь, і наяли суть к собі Печеніги». Се слишав цісарь, посла к Ігорю лучшая боляри, моля і глаголя: «не ходи, но возьми дань, юже імал Олег, придам і еще к той дані». Такожє і к Печенігом посла паволоки і злато много. Ігорь же, дошед Дуная, созва дружину, і нача думати, і повіда їм річ цісарєву. Ріша же дружина Ігорєва: «да аще сице глаголет цісарь, то что хоцем боле того, не бившеся імати злато і сребро і паволоки? гда кто вість, кто одолієть, ми ли, они ли? ли с морем кто совітен? Се бо не по землі ходим, но по глубині морстій, і обіща смерть всім». І послуша їх Ігорь, і повелі Печенігом воевати Болгарську землю; а сам, возьм у Грек злато і паволоки, і на вся воя (*всіх вояків*), возвратися воспать, і приде к Киеву во свояси.

(З Київського Літопису)

ПРИСЯГА РУСИ

Да не імуть помощи от Бога ні от Перуна, да не ущитят ся щити своїми, і да посічені будуть мечі своїми, от стріл і от іного оружья своего, і да будуть раби в сей вік і будущий.

Да імієм клятву от Бога в негоже віруем – в Перуна і Волоса, скотья Бога, і да будем золоті яко золото, і своїм оружьем да посічені будем.

(Присяга Руси з трактатів Ігоря і Святослава з греками 944, 971)